

LBRIS

We know
books

Victor Giuleanu

**TRATAT
DE
TEORIA MUZICII**

GRAFOART

Prefață	19
PROLEGOMENE	22
I. Fenomenul artistic muzical în lumina studiului și cercetării științifice de specialitate. Cadrul general al muzicologiei	22
II. Domeniile fundamentale de cercetare a fenomenului muzical privit sub cele două laturi: practică și sistematică	23
Disciplinae artis musicae	24
1. „Musica practica”	24
2. „Musica sistematică” (Muzicologia)	25
— Teoria generală a muzicii (teoria, armonia, polifonia, formele, instrumentația și orchestrația, estetica muzicală, compoziția)	25
— Istoria muzicii	26
— Etnomuzicologia	26
— Psihologia muzicii	27
— Sociologia muzicii	28
— Semiotica muzicală	29
III. Teoria muzicii. Elemente definind obiectul, importanța și direcțiile de cercetare ale domeniului	32

PARTEA I - Principii teoretice introductive

Prezentarea tematicii	36
Cap. I — SUNETUL — MATERIA PRIMĂ A MUZICII	37
1. Relația dintre știința și arta sunetelor. Necesitatea cunoașterii datelor științifice privind materia sonoră	37
2. Definierea sunetului ca fenomen complex	40
Cap. II — BAZELE FIZICE ALE MUZICII	43
Sunetul ca fenomen fizic. Principii generale privind fizica sunetelor	43
A. PRODUCEREA VIBRAȚIILOR	43
1. Condițiile naturale și forțele care acționează în procesul vibrării corpurilor sonore	43
2. Legile fizice care stau la baza fenomenului producerii vibrațiilor	45
3. Proprietățile fizice (naturale) ale vibrațiilor	51
4. Corpuri (surse) producătoare de sunete	56
— Surse sonore clasice (din perioada creației preelectronice)	57
— Surse sonore electrice și electronice	61
5. Înregistrarea magnetică a sunetului	64
— Înregistrarea și redarea monofonică	64
— Înregistrarea și redarea stereofonică	65
— Conceptul de înaltă fidelitate acustică (High-Fidelity)	66
— Sunetul panoramic	67
B. PROPAGAREA VIBRAȚIILOR	68
1. Undele sonore — forme specifice de propagare a vibrațiilor. Câmp acustic	68
2. Determinantele fizice ale undei sonore	69
— Viteza de propagare	69
— Lungimea de undă	70
3. Alte aspecte ale fenomenului propagării sunetelor	70
— Reflexia (unde reflectate)	70
— Interferarea undelor sonore	71
— Fenomenul „bătăilor” acustice	72
— Difracția	72
— Reverberația	72
— Ecoul	73

Cap. III — BAZELE FIZIOLOGICE ALE MUZICII	
Sunetul ca fenomen fiziologic. Principii generale privind fiziologia sunetelor . . .	75
1. Mecanismul audiției	76
2. Sunet muzical și zgomot	77
3. Calitățile fiziologice ale sunetului. Relația dintre parametri sonori fizici și caracterul lor sensibil; elementele de expresie pe care aceștia le generează în muzică	81
— Înălțimea sonoră	82
— Durata sunetului	84
— Intensitatea sonoră	85
— Timbrul sonor	86
— Spațialitatea — o nouă dimensiune a materiei sonore pusă în slujba muzicii	92
4. Domeniul (câmpul) de audibilitate).	95
— Limita audibilă determinată de înălțimea sunetelor	95
— Limita audibilă determinată de durata sunetelor	96
— Limita audibilă determinată de intensitatea sonoră	97
— Auz muzical (absolut și relativ)	100
— Dereglări auditive	102
Cap. IV — BAZELE PSIHOLOGICE ALE MUZICII	103
1. Fenomenul sonor și latura sa psihică. Relația dintre lumea sunetelor și cea afectivă	103
2. Forme specifice ale vieții afective interesând în mod deosebit muzica	104
3. Domenii specifice ale psihologiei muzicale.	106
— psihologia creației	106
— psihologia interpretării artistice	106
— psihologia audierii și receptării operei de artă	107
Cap. V — ORGANIZAREA ACUSTICO-MUZICALĂ	
A MATERIALULUI SONOR	109
1. Scara generală sonoră	109
2. Registrele sonore	110
3. Sistemul octavelor	111
4. Treptele scării muzicale	113
5. Diferite sisteme de identificare și denumire a sunetelor	114
— Sistemul acustic	114
— Sistemul matematic	114
— Sistemul muzical propriu-zis	115
Justificarea istorică a denumirii sunetelor în muzică	116
— Originea denumirii literale	116
— Originea denumirii silabice	116
6. Raporturi conjuncte de înălțime între treptele scării muzicale.	
Intervalele fundamentale ton-semiton	117
7. Intervalele simple și denumirea lor. Formule acustico-matematice de exprimare a intervalelor muzicale.	119
8. Microintervale acustice	122
9. Sisteme sonore netemperate (naturale) și temperate (artificiale)	122
A. INTONAȚIA NETEMPERATĂ (naturală)	123
— Sistemul de intonație „Pytagora”	123
— Sistemul de intonație „Zarlino”	126
— Sistemul intonației electronice	128
B. INTONAȚIA TEMPERATA (artificială)	118
— Temperarea sonoră inegală	128
— Sistemul sonor „Mercator-Holder”	130
— Temperarea sonoră egală (uniformă)	132

C. STUDIU COMPARAT AL VALORILOR ACUSTICE ÎN CELE TREI SISTEME DE INTONAȚIE: PYTAGORA, ZARLINO și UNIFORM TEMPERAT . . .	134
10. Enarmonia sonoră	137
— Enarmonia absolută și relativă.	137
— Enarmonia funcțională	138
Cap. VI — NOTAȚIA MUZICALĂ	139
— Defnirea noțiunii	139
— Scurtă privire istorică	140
A. SISTEMUL TRADIȚIONAL (clasic) de notație	141
1. Elemente de reprezentare grafică a înălțimii sonore (intonației)	142
2. Elemente de reprezentare grafică a duratei sunetelor	151
3. Elemente de reprezentare grafică a duratei sunetelor	156
4. Elemente de reprezentare grafică a duratei sunetelor	159
5. Abreviațiuni (prescurtări) în notația muzicală tradițională.	163
B. PROCEDEE NOI DE NOTAȚIE UTILIZATE ÎN CREAȚIA CONTEMPORANĂ	165
1. Noi procedee de notație privind înălțimea sonoră	167
2. Noi procedee de notație privind durata sunetelor	172
— Semne speciale pentru reprezentarea duratelor (ritmica).	172
— Notația spațială a înălțimilor și duratelor sonore (Space Notation)	174
— Inovări în redarea grafică a metricii muzicale.	174
3. Noi procedee de notație privind intensitatea sonoră	176
4. Noi procedee de notație privind timbrul sonor	177
5. Noi procedee de notație în partitura vocală	179
6. Noi procedee de notație în literatura pentru instrumentele cu claviatură	181
— Efectul „cluster”	181
— Pianul „preparat”	185
— Alte inovări în grafia pentru instrumentele cu claviatură	186
7. Noi procedee de notație în literatura pentru instrumentele cu coarde	190
8. Noi procedee de notație în partiturile pentru instrumentele de suflat.	191
9. Noi procedee de notație la instrumentele de percuție	192
10. Partitura de grafică; partitura de muzică electronică	194
PARTEA A II-A MELODIA	
Ordinea și configurația melodică a muzicii. Principii teoretice fundamentale	199
Prezentarea tematicii	200
Cap. I — ELEMENTE MORFOLOGICE ÎN MELODIE	201
1. Defnirea conceptului de melodie	201
2. Melodia și marile stiluri componistice	205
Cap. II — TEORIA. INTERVALELOR MUZICALE	209
I. Teoria clasică (tradițională) a intervalelor muzicale.	
Criterii de sistematizare și tratare	210
A. CATEGORIILE DE INTERVALE DUPĂ CRITERII GENERALE ACUSTICO-MUZICALE	205
1. Intervale simple și compuse.	211
2. Mărimea intervalelor după conținutul în trepte (mărime cantitativă de ordinul 1 — generală).	211
3. Mărimea intervalelor după conținutul în tonuri și semitonuri (mărime cantitativă de ordinul 2 — selectivă).	212
4. Intervale complementare (provenite din răsturnări).	215
B. CATEGORIILE DE INTERVALE DUPĂ CRITERII STRICT MUZICALE	219
1. Intervale melodice și armonice.	219
2. Intervale enarmonice	222
3. Intervale consonante și disonante. Ideea de tensiune și rezolvare în teoria intervalelor după conceptul clasic.	223

Evoluția conceptului de consonanță-disonanță	226
4. Intervale diatonice și cromatice	228
5. Intervale muzicale cu funcții speciale în teoria și practica componistică tonal-modală (intervale de predilecție)	229
6. Microintervale muzicale (microtonurile)	231
II. Idei și principii noi în teoria intervalelor muzicale deduse din creația contemporană	233
Cap. III — SISTEMELE MUZICALE INTONAȚIONALE	236
Principii introductive	236
1. Clasificarea sistemelor intonaționale după numărul sunetelor componente	237
2. Clasificarea sistemelor intonaționale după felul sau particularitățile relațiilor de care sunt acționate	239
3. Principii cu caracter dialectic deduse din ordonarea sistemelor muzicale intonaționale după cele două criterii	241
LIMBAJUL MUZICAL MODAL. TEORIA MODURILOR	243
Cap. IV — INTRODUCERE ÎN STUDIUL MODURILOR	244
1. Structura marelui sistem modal	245
2. Principii de bază în teoria modurilor	246
3. Sistemul de funcții în moduri	246
4. Moduri diatonice și cromatice. Conceptul de diatonism și cromatism în moduri	250
5. Moduri de stare majoră și de stare minoră	251
Cap. V — OLIGOCORDIILE	
Sisteme modale primare ale muzicii universale	253
1. Oligocordii din seria prepentatonică	255
2. Oligocordii din seria prepentacordică	258
Considerații concluzive în legătură cu importanța sistemelor modale oligocordice	262
Cap. VI — MODURI PENTATONICE	263
A. TEORIA PENTATONICĂ ÎN LUMINA CONCEPTULUI INFLUENȚAT DE PRINCIPIILE TONALITĂȚII	264
1. Pentatonica anhemitonică	264
2. Pentatonica hemitonică	269
3. Pentatonica de factură mixtă	271
4. Pentatonica de structură cromatică	272
B. TEORIA PENTATONICĂ ÎN LUMINA CONCEPTULUI AUTENTIC MODAL	273
1. Trepte fixe și mobile în modurile pentatonice	273
2. Pentatonica îmbogățită cu pieneni. Procesul de modulație în pentatonii	277
3. Pentatoniile și locul lor în creația cultă	280
1. Modurile pentacordice (diatonice și cromatice)	282
2. Modurile hexacordice	285
Diagrama funcțională a sistemelor modale până la 6 sunete în componență	287
Cap. VIII — MODURILE ANTICE GRECEȘTI	
A. CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE	289
1. Clasificarea artelor la vechii greci	289
2. Stiluri, genuri și figuri legate de viața muzicală a antichității eline	290
B. ELEMENTE ȘI PRINCIPII ALCĂTUIND CONCEPTUL MODAL ELIN	
1. Materialul sonor	293
2. Diastematica. Clasificări în diastematica elină	295
3. Teoria sistemelor	298
4. Genurile muzicale	300
5. Modurile („armoniile”) muzicii antice grecești	301
— Modurile diatonice	301
— Moduri intense și moduri relaxate	303

— Modurile cromatice	304
— Modurile enarmonice	305
— Tonuri sau scări de transpoziție	305
— Funcțiile sunetelor în modurile antice grecești	305
6. Modulația la vechii greci	306
7. Etosul modal în antichitatea greacă	307
8. Concluzii desprinse din teoria modurilor antice grecești	310
Cap. IX — MODURILE MEDIEVALE APUSENE. CANTUS PLANUS	312
1. Ce este și ce reprezintă arta lui cantus planus	312
2. Modurile gregoriene. Scările modale	314
3. Principii teoretice decurgând din structura modurilor gregoriene	316
4. Funcțiile specifice ale sunetelor în modurile gregoriene	317
5. Alte idei și principii decurgând din modurile lui cantus planus.	320
Hexacordurile guidonice	320
6. Particularități stilistice în melodia lui cantus planus	322
7. Studiul cadențelor melodice gregoriene	328
8. Modurile medievale în codificarea lui Glarean	329
Cap. X — MODURILE BIZANTINE	331
A. CONSIDERAȚII GENERALE EVOLUTIVE ȘI STILISTICE	
1. Cântarea bizantină în stil vechi (paleo-bizantin)	333
2. Cântarea în stilul medio-bizantin	334
3. Cântarea în stilul neo-bizantin	335
B. TEORIA MODURILOR BIZANTINE	
1. Octochurile	337
2. Scările celor 8 moduri bizantine	338
3. Diastematica specifică muzicii bizantine. Intervalul „sfert de ton”.	339
4. Genurile muzicii bizantine. Moduri diatonice, cromatice și enarmonice.	340
5. Tempoul în cântarea bizantină și rolul său în determinarea structurilor modale	345
6. Construcția melodică după sistemul diapasonului. Funcții și cadențe în ehuri	347
7. Procedee componistice (de travaliu) în muzica bizantină	357
— Modulația în muzica bizantină.	357
— Construcția melodică după mutația de tipul „roții”	360
— Repetarea figurilor melodice	362
— Procedeele variaționale	363
— Improvizația	364
— Centonizarea.	365
— Isonul — referință armonică originală în cântarea bizantină	365
8. Considerații concluzive. Studiul modurilor bizantine și importanța sa pentru muzica românească populară și cultă	369
Cap. XI — MODURILE POPULARE HEPTACORDICE	
Principii teoretice generale	372
1. Moduri populare diatonice și cromatice.	372
2. Echilibrul funcțional armonic-expresiv al sunetelor în modurile populare	374
3. Constituirea modurilor populare pe alte sunete. Armura modală	375
A. MODURILE POPULARE DIATONICE	376
Principii teoretice aplicate la cântul popular românesc	376
1. Modul ionic	377
2. Modul lidic	379
3. Modul mixolidic	380
4. Modul doric	382
5. Modul frigic	383

6. Modul eolic	384
7. Modul locric	385
8. Moduri populare diatonice de factură mixtă	386
B. MODURILE POPULARE CROMATICE	388
Moduri cromatice de stare majoră	389
1. Modul ionic cu treptele II și VI coborâte	389
2. Modul lidic cu treapta a II-a urcată	390
3. Modul mixolidic cu treapta a II-a urcată	391
4. Modul mixolidic cu treptele II și IV urcate.	392
5. Alte moduri cromatice de stare majoră	393
Moduri cromatice de stare minoră	393
1. Modul eolic cu treptele IV și VII urcate.	393
2. Modul doric cu treapta a IV-a urcată	395
3. Modul doric cu treapta a V-a coborâtă	395
4. Alte moduri cromatice de stare minoră	396
Cap. XII — MODULAȚIA ÎN MODURI.	397
1. Inflexiunile (digresiunile) în alte moduri prin trepte mobile	397
2. Modulația modală de tipul major-minor.	398
3. Împrumuturi (contaminări) de structuri de la un mod la altul	399
4. Trecerea autentică — prin schimbarea de tonică și funcții — de la un mod la altul	399
Cap. XIII — ALTE SISTEME MODALE UTILIZATE ÎN MUZICA POPOARELOR	
Moduri cu structuri microtonice	401
A. SISTEME MODALE ÎN MUZICA ARABO-PERSANĂ	402
Principii generale în teoria modurilor arabe	402
— Structura microintervalică a octavei	403
— Sistemul de funcții în modurile arabe	403
I. Modurile din grupa Dastgâhe	
1. Dastgâhe-Schur	404
2. Dastgâhe-Navâ	404
3. Dastgâhe-Segâh	404
4. Dastgâhe-Tchârgâh	405
5. Dastgâhe-Homâyun	405
II. Modurile din grupa Maqâm	
1. Maqâm-Rast	406
2. Maqâm-Nawather	406
3. Maqâm-Hijaz Kar	407
4. Maqâm-Bayati	407
5. Maqâm-Hijaz	407
6. Maqâm-Saba	408
7. Maqâm-Sikah	408
B. SISTEME MODALE ÎN MUZICA HINDUSĂ. MODURILE „RAGA”.	409
Principii generale în teoria modurilor hinduse	409
1. Structura microintervalică a octavei	409
2. Funcțiile sunetelor în „raga”.	410
3. Ornamentele	411
4. „Raga” și viața social-spirituală a hindușilor	411
5. Scări muzicale de tipul „raga” (Lalita, Vibhasa, Bhairava, Todi, Saranga, Shri, Puravi, Khammaja, Kafî, Mâlakosa, Kalyana)	412

Cap. XIV — TONALITATEA	416
1. Introducere în studiul tonalității	416
2. Formularea conceptului (ideii) de tonalitate	419
— Noțiunea de tonalitate (propriu-zisă)	420
— Noțiunea de gamă	421
— Noțiunea de mod (în accepție tonală)	422
— Noțiunea de acord (tonal)	423
A. PRINCIPII GENERALE DECURGÂND DIN NOȚIUNEA DE TONALITATE	
1. Funcțiile componistice tonale	425
2. Trepte principale și secundare în tonalitate.	428
3. Ordinea reală și cea aparentă a sunetelor în tonalitate	428
B. PRINCIPII GENERALE DECURGÂND DIN NOȚIUNEA DE GAMA.	430
1. Structura tetracordică a gamei tonale.	430
2. Legile atracției sunetelor în tonalitate. Potențialul energetic tensional al treptelor în gamă și rezolvările melodice specifice tonalității	431
3. Gama diatonică și cromatică. Conceptul de diatonism și cromatism în tonalitate	434
C. PRINCIPII GENERALE DECURGÂND DIN NOȚIUNEA DE MOD	
1. Formele modale de stare majoră ale tonalității	437
2. Formele modale de stare minoră ale tonalității	438
D. PRINCIPII GENERALE DECURGÂND DIN NOȚIUNEA DE ACORD	439
Acordul tonal	
1. Acordul de 3 sunete (trisonul)	439
2. Acordul de 4 sunete (acordul de septimă)	441
3. Acordul de 5 sunete (acordul de nonă)	442
4. Acordurile de 6 și 7 sunete (acordurile de undecimă și terțiadecimă)	442
5. Acorduri principale și secundare	443
6. Acorduri consonante și disonante.	443
7. Determinare istorico-evolutivă privind acordica tonală	444
E. CADENȚELE TONALE	445
Cap. XV — SISTEMUL TONAL DIATONIC	448
1. Tonalități de mod major și de mod minor. Elemente de structură	448
— Majorul natural	448
— Majorul armonic	451
— Majorul melodic	453
— Minorul natural	454
— Minorul armonic	456
— Minorul melodic	457
— Minorul „Bach”.	459
2. Formarea tonalităților majore și minore pe alte sunete.	460
3. Cadrantul și spirala tonalităților	463
4. Raporturile ce se statornesc între diferitele tonalități în compoziția muzicală	465
— Tonalități relative (paralele)	466
— Tonalități omonime	466
— Tonalități enarmonice.	467
— Relațiile de apropiere (înrudire) și depărtare dintre tonalități	468
Cap. XVI — SISTEMUL TONAL CROMATIC	471
1. Principii de ortografie în cromatizarea clasică a gamelor după cerințele înrudirii și păstrării unității tonale	472
2. Cromatizarea clasică a gamelor majore	472
3. Cromatizarea clasică a gamelor minore	473

4. Principii noi în cromatizarea gamelor tonale rezultând din evoluția conceptului de tonalitate	475
5. Consecințele pe plan armonic ale cromatizării tonalității.	
Sensibile naturale și artificiale	475
6. Cromatismul tonal și locul său în creație	477
CAP. XVII — MODULAȚIA	480
Principii de modulație în tonalitate	
A. MODULAȚIA DUPA PUTEREA DE IMPUNERE ȘI AFIRMARE	
A NOULUI CENTRU TONAL	481
1. Inflexiunea (digresiunea) modulatorie	481
2. Modulația pasageră	482
3. Modulația definitivă	482
B. MODULAȚIA DUPĂ GRADUL DE APROPIERE ȘI DEPĂRTARE	
DINTRE TONALITĂȚI	483
1. Modulația la tonalități apropiate	483
— Modulația la tonalitatea relativă (paralelă)	483
— Modulația la tonalitatea dominantei și a relativei acesteia	485
— Modulația la tonalitatea subdominantei și a relativei acesteia	487
2. Modulația la tonalități depărtate	488
— Modulația prin tonalități tranzitorii și pasaje cromatice	488
— Modulația prin secvențe (progresii) melodice	490
— Modulația la omonimă	491
— Modulația enarmonică	492
— Modulația bruscă	493
3. Aspecte noi ale modulației tonale provenind din creația contemporană	494
— Lărgirea criteriilor clasice de apropiere dintre tonalități și implicit a câmpului modulatoriu	494
— Estomparea rigorilor clasice privind modulația la tonalități depărtate	495
— Teoria înrudirii tonalităților prin terța mare și mică	495
— Teoria sistemului de axe, poli și contrapoli	496
— Modulația perpetuă (fluctuantă)	498
— Abolirea procedurii în muzica atonal-serială și înlocuirea lui prin transpuneri ale seriei pe orice înălțime	498
LIMBAJUL MUZICAL NEOTONAL, NEOMODAL, ATONAL ȘI DE ALTE	
STRUCTURI INTONAȚIONALE.	499
Cap. XVIII — LĂRGIREA CONCEPTULUI CLASIC	
DE TONALITATE ȘI MOD	500
Sisteme neomodale și neotonale	500
Considerațiuni introductive	500
A. SISTEME TONO-MODALE INTEGRATE (DE SINTEZĂ)	502
1. Sisteme integrate de 9 sunete	504
2. Sisteme integrate de 11 sunete	505
3. Sisteme integrate de 13 sunete	507
4. Sisteme integrate de 15 și 17 sunete	508
B. POLITONALITATE ȘI POLIMODALITATE	510
C. SISTEMUL MODAL HEXATONIC (scara prin tonuri)	513
D. SINTEZA TONO-MODALĂ A SISTEMELOR INTONAȚIONALE bazate pe	
gravitarea sunetelor spre un centru funcțional (tonică)	516
Cap. XIX — ATONALISMUL ȘI DODECAFONISMUL.	
TEHNICA SERIALĂ	519
1. Atonalismul liber	521
2. Dodecafonismul serial. „Moduri” seriale	522

3. Serialismul total. Superserializarea mijloacelor muzicale de expresie și consecințele acestora pentru însuși sistemul	526
4. Aleatorismul. Generalități	530
Cap. XX — ALTE SISTEME NEOMODALE ȘI PROCEDEE UTILIZATE ÎN CREAȚIA CONTEMPORANĂ	532
1. Moduri cu transpoziție limitată.	532
2. Modurile cu transpoziție limitată și relația lor cu tonalitatea, modurile clasice și atonalitatea	536
3. Procedee matematice de lucru în teoria și practica artistică muzicală	541
A. NOȚIUNI FUNDAMENTALE DE TEORIA MULȚIMILOR.	543
APLICAȚII ALE TEORIEI MULȚIMILOR LA SISTEMLA NEO-MODALE	546
— Moduri de incluziune	547
— Moduri de intersecție	548
— Reuniune de moduri	548
— Moduri „diferență”	549
— Moduri complementare	549
— Partiție de moduri	550
— Moduri construite în jurul unei axe (sunet sau interval)	550
B. PRINCIPIUL SECȚIUNII DE AUR (SECTIO AUREA)	
— Noțiuni introductive	551
— Moduri bazate pe proporțiile secțiunii de aur.	553
C. CALCULATORUL ELECTRONIC ȘI MUZICA. PRELUCRAREA AUTOMATĂ A DATELOR	557
— Noțiuni generale privind calculatoarele electronice numerice	558
— Pregătirea datelor pentru prelucrarea automată.	
Sisteme de codificare a textelor muzicale	560
— Utilizarea calculatoarelor electronice în analiza muzicală și compoziție	561
PARTEA III RITMUL MUZICAL	
Ordinea și configurația ritmică a muzicii. Principii teoretice fundamentale	565
Prezentarea tematicii	566
Cap. I — TEZELE PRINCIPALE CARE ALCĂTUIESC CONCEPTUL DE RITM	567
Ideea de ritm în lumina gândirii teoretice a timpurilor.	567
1. Noțiunea de ritm și sensul ei general. De la ideea generală de ritm spre ideea de ritm muzical	574
2. Ritmul în natură	575
3. Ritmul artistic.	576
4. Ritmul muzical, sensul strict al noțiunii	577
5. Unitatea organică dintre ritm, melodie și armonie	578
6. Relația dintre ritmul muzical și dimensiunile fiziologice ale sunetului	579
— Durata și ritmul.	580
— Intensitatea și ritmul	580
— Înălțimea sonoră și ritmul	582
— Timbrul sonor și ritmul	583
7. Elemente constitutive în ritmul muzical.	584
— Ritmul propriu-zis metru (măsura), tempoul	584
— Raportul teoretico-estetic dintre ritmul propriu-zis și metru	585
Cap. II — RITMICA.	587
Probleme de morfologie în ritmica muzicală	587
1. Elemente morfologice principale în ritm	587
— Formula (figura) ritmică	587
— Accentul ritmic (ictus)	589

2. Categoriile de ritm binar, ternar și eterogen ; ritmul de factură liberă	590
3. Formule ritmice de excepție în ritmul binar, ternar și eterogen.	
Diviziunea (relația) excepțională a valorilor ritmice	595
BAZELE TEORIEI ȘI TERMINOLOGIEI RITMICE	603
Cap. III — RITMURILE POETICE ALE ANTICHITĂȚII GRECO-LATINE	
Corelația vers-ritm muzical	604
A. RITMURI BISILABICE	603
1. Ritmul trohaic	605
2. Ritmul iambic	606
3. Ritmul spondaic	607
4. Ritmul piric	608
B. RITMURI TRISILABICE	608
1. Ritmul dactilic	608
2. Ritmul anapestic	610
3. Ritmul amfibrah	610
4. Alte ritmuri trisilabice	611
C. RITMURI POETICE COMPUSE	611
D. AMESTECUL DE RITMURI ELEMENTARE ȘI COMPUSE.	612
— Teoria ritmică a „timpului prim” (hronos protos); Clasificarea ritmurilor antice după criteriul „timpului prim”	614
— Teoria arsis-thesis (elatio-positio).	617
Cap. IV — RITMUL ÎN CÂNTUL GREGORIAN („CANTUS PLANUS”)	
Terminologie specifică	619
1. Ritmul în monodia gregoriană	620
— Ritmul prozodic gregorian	620
— Cadența ritmică „mora vocis”	622
— Ritmul gregorian de inciză	622
— Ritmul neumatic gregorian	624
2. Cantus planus și ritmia măsurată	625
— Modurile ritmice medievale	625
— Ritmica proporțională în cantus planus (ars polifonica)	627
3. Evoluția conceptului de „timp prim” (hronos protos) în ritmica universală	629
Cap. V — RITMUL ÎN MUZICA BIZANTINĂ	631
1. Formele ritmice în raport cu duratele utilizate	631
2. Formele ritmice în raport cu sistemul de accente	633
3. Formele ritmice în raport cu tempoul cântărilor	634
4. Considerații concluzive	636
Cap. VI — RITMURI SPECIFICE ÎN MUZICA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ	637
1. Ritmul „parlando-rubato”	637
2. Ritmul „giusto-silabic”	640
3. Ritmul „aksak”	642
Cap. VII — PROCEDEE (MIJLOACE) CLASICE DE DEZVOLTARE ALE FORMELOR RITMULUI	646
A. PROCEDEE DE FACTURĂ EXCLUSIV RITMICA	647
1. Repetarea (repetitio)	647
2. Dezvoltarea ritmului prin pauze	648
3. Augmentarea și diminuarea ritmică (augmentatio et diminutio).	650
4. Cumulul valorilor (cumulus).	654
5. Ritmul sincopat (syncopatio)	657
— Speciile sincopelor	658
— Încadrarea metrică a sincopelor	660
6. Ritmul în contratimp	666

7. Cruza și anacruza ritmică	670
B. PROCEDEE DE FACTURĂ MIXTĂ: RITMICO-MELODICE ȘI RITMICO-ARMONICE	673
1. Imitația	674
2. Recurența ritmică (ritmul în oglindă)	675
3. Variațiunea (variatio)	676
4. Pedala ritmică (ritmul ostinato).	678
5. Ritmul complementar	679
6. Poliritmia	680
7. Ritmul timbral (coloristic)	684
Cap. VIII — PROCEDEE EVOLUATE ÎN CONSTRUCȚIA ȘI DEZVOLTAREA RITMULUI MUZICAL	687
1. Ritmul cu „valori adăugate”	688
2. Augmentarea și diminuarea ritmică în aspecte noi, polivalente	690
3. Ritmul non-retrogradabil (palindromia ritmică)	692
4. Tehnica personajelor ritmice	694
5. Ritmul serial	695
6. Moduri de durate,	699
7. Ritmul și melodia în stilul „oiseaux”	701
8. Ritmul în muzica electronică	703
Cap. IX — METRICA	705
1. Elementele metricii muzicale	705
2. Categori și clasificări în sistemul de măsuri muzicale	706
A. METRICA RITMURILOR BINARE	708
— Măsurile de 2 timpi	708
— Măsurile de 4 timpi	711
— Ritmuri specifice și piese instrumentale dezvoltate pe cadrul măsurilor de tip binar	712
B. METRICA RITMURILOR TERNARE	
— Măsurile de 3 timpi	715
— Măsurile de 6 timpi	718
— Măsurile de 9 timpi (de structură omogenă)	719
— Măsurile de 12 timpi	720
— Măsurile de 15 și 21 timpi	721
— Ritmuri specifice și piese instrumentale dezvoltate pe cadrul măsurilor de tip ternar	722
C. METRICA RITMURILOR ETEROGENE	
— Măsurile de 5 timpi	728
— Măsurile de 7 timpi	730
— Măsurile de 8 timpi	731
— Măsurile (eterogene) de 9 timpi	732
— Măsurile de 10 timpi	733
— Măsurile de 11 timpi	734
— Aplicații metro-ritmice de sinteză	735
Cap. X — ORGANIZĂRI NOI ȘI COMPLEXE ALE CADRULUI METRIC	
1. Polimetria	737
2. Măsuri „adăugate”	739
3. Metrica serială	740
4. Metrica în diagonală	742
5. Elemente noi de măsurare a ritmului muzical	743
6. Ritmuri nemetrice	744

Cap. XI — TEMPOUL ȘI AGOGICA	746
A. TEMPOUL. GRADUAREA VITEZEI MUZICALE DE EXECUȚIE	
1. Relația ritm-tempo. Tempoul afectiv	746
2. Reprezentarea grafică a tempoului	747
3. Metronomul. Valoarea estetică a execuției după metronom	748
4. Termenii principali de mișcare (îndicații metronomice aproximative).	749
5. Noi aspecte ale tempoului în creația contemporană.	756
— tempouri fluctuante	756
— interferări de tempouri; teoria timpului polimodular și aplicațiile sale în muzică	757
B. AGOGICA. Principiul agogic în actul interpretării muzicale	
— agogica deschisă	766
— agogica închisă	766
Cap. XII — TERMENI ȘI EXPRESII ÎN INTERPRETAREA ARTISTICO-EMOȚIONALE A MUZICII	768
1. Catalogul termenilor de expresie provenind din limba italiană (termeni consacrați)	769
2. Catalogul termenilor de expresie provenind din limba franceză	773
3. Catalogul termenilor de expresie provenind din limba germană	775
4. Catalogul termenilor de expresie provenind din limba engleză	778
PARTEA IV - DINAMICA	
Ordinea și configurația dinamică a muzicii.	783
Prezentarea tematicii	784
Cap. I — DINAMICA MUZICALĂ	
Definire și forme de manifestare	785
A. ACCENTUL.	785
Clasificarea accentelor muzicale	786
1. Accentul melodic	786
2. Accentul ritmic	788
B. NUANȚELE DINAMICE	791
— Principiul protasis-apodosis	791
— Principiul anabasis-katabasis	792
C. DINAMICA MUZICALĂ ȘI MARILE STILURI COMPONISTICE.	793
PARTEA V - TIMBRUL	
Ordinea și configurația timbrică a muzicii	803
Prezentarea tematicii	804
Elemente de instrumentație.	805
Timbrul, criteriu fundamental în alegerea sonităților pentru realizarea operei de artă.	805
Cap. I — TIMBRURILE VOCALE	807
1. Clasificarea generală „grosso modo” a vocilor	807
2. Clasificarea specială (profesională) a vocilor	808
— Vocile profesionale de femei	809
— Vocile profesionale de bărbați	810
3. Formațiuni și ansambluri corale	812
4. Evoluții contemporane în timbrica vocală	813
Cap. II — TIMBRURILE INSTRUMENTALE	816
1. Familia instrumentelor cu coarde (cordofone)	816
— Instrumente cu coarde și arcuș	817
— Instrumente cu coarde acționate prin ciupire.	819
2. Familia instrumentelor de suflat (aerofone)	820
— Instrumente de suflat din lemn	821
— Instrumente de suflat din alamă	822

3. Familia instrumentelor de percuție	824
— Instrumente de percuție acordabile	824
— Instrumente de percuție neacordabile	825
4. Familia instrumentelor cu claviatură	826
5. Instrumente muzicale electroacustice și electronice (electrofone)	829
— Instrumente electromecanice	829
— Instrumente electronice. Sintetizatorul	830
6. Evoluția orchestrei simfonice în diversele stiluri și epoci de creație	832

PARTEA VI - PRINCIPII TEORETICE COMPLEMENTARE

Prezentarea tematicii	838
Cap. I — TRANSPOZIȚIA	839
A. TRANSPOZIȚIA SCRISĂ	839
B. TRANSPOZIȚIA LA VEDERE	841
1. Transpoziția la semiton cromatic	841
2. Transpoziția la alte intervale decât semitonul cromatic	842
C. CAZURI SPECIALE ÎN TRANSPOZIȚIE	846
1. Transpoziția în tonalități aflate la o diferență mai mare de 7 cvinte	346
2. Transpoziția în cazul schimbării armurii pe parcurs	847
3. Transpoziția în lucrările atonale, în cele cu tonalitatea fluctuantă și în cele care n-au înscrisă armura la cheie	848
D. APLICAREA TRANSPOZIȚIEI ÎN PRACTICA MUZICALĂ	849
Cap. II — NOTE MELODICE ORNAMENTALE	851
Reguli generale de interpretare a ornamentelor	
1. Apogiatura ornamentală	851
2. Mordentul	854
3. Grupetul	856
4. Trilul	861
5. „Tremolo”	864
6. „Arpeggio”	865
7. „Glissando”	866
8. „Portamento”	867
9. Fioritura	868
Cap. III — ELEMENTE DE SINTAXĂ ÎN MELODIE	869
1. Frazarea	869
2. Articulația	871
3. Articulația și tehnica de execuție	874
Mic glosar cuprinzând principalele forme și genuri muzicale	
1. Creația vocală. Forme și genuri muzicale specifice (alfabetic)	880
2. Creația instrumentală. Forme și genuri muzicale specifice (alfabetic)	887
Maeștrii artei muzicale componistice universale (alfabetic)	897
În loc de Postfață. Fenomenul artistic muzical la sfârșit de veac	902
Index selectiv de termeni și nume	911

PROLEGOMENE

„Muzica este o revelație mai înaltă decât
orice înțelepciune și orice filosofie.”

LUDWIG VAN BEETHOVEN

I

**Fenomenul artistic muzical
în lumina studiului și cercetării științifice
de specialitate. Cadrul general al muzicologiei**

De mii de ani, muzica — arta sunetelor — constituie obiectul discuțiilor și considerațiilor izvorâte din variatele domenii ale gândirii, fiind una din componentele de seamă ale culturii umane.

Prin termeni și sensuri proprii, fiecare domeniu a căutat să ajungă la precizarea și formularea scopului, mijloacelor și chiar a esenței acestei arte.

– *Estetica* – bunăoară – tratează muzica drept artă a exprimării frumosului prin mijlocirea sunetelor, a reflectării și reprezentării vieții afective (spirituale) prin imagini sonore, punându-ne astfel în contact cu legile cele mai generale ale acestei arte.

Frumosul în artă – susține estetica – este un adevăr universal pe care-l afirmă și spre care tind oamenii din toate timpurile și de pretutindeni.

– *Filosofia* – abstracție făcând de unele speculații proprii domeniului – vede în arta muzicală un *sistem aparte de gândire*, o gândire generată de subtilitatea și profunzimea exprimării pe calea sunetelor.

De altfel, orice act autentic de creație este – prin definiție – un act de introspecție, gândire și exprimare în profunzime a unor simțiri și trăiri similare celor mai stricte și pure manifestări filosofice.

– *Domeniul lingvistic* prezintă uneori muzica prin expresia de „limbaj al sunetelor”, un limbaj care nu cunoaște granițe – fiind universal și circulând cu aceeași ușurință pe toate meridianele lumii.

– *Matematica și logica* ne trimit – când *definesc muzica* – la principiile de ordine, simetrie și proporție ce dirijează și caracterizează operele muzicale de artă, făcând apel la cunoașterea rațional-intelectuală a acestora.

– Tot astfel *sociologia, istoria artelor, etnografia, psihologia, pedagogia* – precum și alte domenii ale gândirii umaniste – fac adesea referiri la valoarea educativă și documentară a muzicii, la sensurile ei etice și sociale, la capacitatea sa de a influența omul și societatea tuturor timpurilor.

— Numeroase sunt, de asemenea, considerațiile venite direct din *sfera gândirii muzicale* (muzicologiei), toate convergând spre ideea centrală că această artă reușește să zugrăvească – prin imagini de mare sensibilitate, forță și pătrundere artistică – lumea complexă a trăirilor și a stărilor sufletești pe care le încearcă ființa umană.

Arta muzicală constituie, așadar, o *valoare cultural-spirituală*, un limbaj, și

mijloc universal de exprimare, de care se servește din timpuri preistorice întreaga omenire; iar dacă o privim prin prisma intensității emoțiilor pe care le încearcă interpreții de seamă și diverșii ei creatori – de la cei anonimi ai cântului popular până la geniali reprezentanți ai creației culte –, *muzica este arta de a trăi și exprima prin mijlocirea sunetelor.*

Dezvoltând continuu elementele sale de expresie, muzica a ajuns la gradul de înaltă manifestare a simțirii și gândirii umane, a cărei capacitate de reflectare, de oglindire a vieții afective a înrăurit nespus de mult omenirea, contribuind – împreună cu celelalte domenii ale culturii – la cunoașterea și transformarea omului și a lumii înconjurătoare. (Preceptele muzicii ca artă se dezvoltă pe larg și de către *estetica muzicală*, de aceea, nu constituie obiectul special al lucrării de față.)

II

Domeniile fundamentale de cercetare a fenomenului muzical

Ca orice artă, muzica dispune de o *știință proprie* – în sensul cel mai autentic al noțiunii –, ce se ocupă cu studiul și cercetarea legităților și raporturilor de care sunt conduse operele sale.

Știința generală a muzicii poartă numele de *muzicologie*. (În limba greacă, „musiki” (μουσική) = muzică și „logos” (λογος) = cuvânt.)

Ea cuprinde totalitatea cunoștințelor și studiilor sistematice asupra fenomenului muzical privit sub cele trei ipostaze: creația, interpretarea și receptarea operelor de artă.

O artă cum este muzica – în realizarea concretă a operelor sale – depinde de cei trei factori ce se află în relații interdependente: compozitor, interpret și public auditor.

Privind lucrurile pe un plan general, desprindem – așadar – de la început, două mari laturi de preocupări existente în muzică: de ordin *practic* și de ordin *sistematic*.

– *Latura practică* („musica practica”) cuprinde activitățile artistico-emoțive, de creare, interpretare și receptare a operelor de artă.

– *Latura teoretică sau sistematică* („musica sistematica”) decurgând din prima, dezvoltă activitățile intelectual-raționale de cunoaștere, analizare și sintetizare a fenomenului artistic muzical, constituind deci știința muzicii (muzicologia).

În ambele laturi, muzicianul se comportă și se manifestă prin două atitudini distincte: una de stare emotivă, iar cealaltă rațional-intelectuală (*emotio ratio*); cu deosebirea că, în activitatea practică de creare și interpretare, au întâietate stările emotive (*emotio - ratio*); pe când în cea sistematică preponderează stările intelectual-cognitive (*ratio + emotio*).

Mai jos prezentăm, enunțiativ, domeniile fundamentale privind cele două laturi de preocupări muzicale – practică și sistematică –, integrate într-un titlu comun denumit printr-o expresie latină:

„DISCIPLINAE ARTIS MUSICAE”

1. „Musica practica” (*emotio + ratio*)
 - a. Compoziția
 - b. Interpretarea
 - c. Receptarea operelor de artă
2. „Musica sistematica” (*ratio + emotio*)
 - a. Teoria generală a muzicii
 - b. Istoria muzicii
 - c. Etnomuzicologia
 - d. Psihologia muzicii
 - e. Sociologia muzicii
 - f. Semiotica muzicală

Înșușirea, prin sisteme și metode speciale de învățământ, a tuturor acestor discipline – practice și sistematice – constituie sarcina *didacticii muzicale de specialitate*, domeniu aparte de preocupări care are în vedere instruirea și formarea cadrelor necesare oricărui domeniu de activitate muzicală.

Rămânând strict în cadrul *sistematicii muzicale* vom fixa în continuare, pe scurt, locul pe care fiecare din domeniile fundamentale mai sus-menționate îl ocupă în contextul științei muzicale (muzicologiei).

**„MUSICA SISTEMATICA”
Muzicologia****A. TEORIA GENERALĂ A MUZICII**
(„Die allgemeine Musiklehre” germ.)

Arta muzicală dispune de un sistem teoretic propriu cuprins într-un număr de discipline cu preocupări distincte — fiecare tratând unul sau altul din aspectele pe care le comportă studierea și cunoașterea acestei arte.

— Teoria muzicii cercetează fenomenul muzical sub aspect melodic și ritmic, explicând, de asemenea, o serie de principii necesare înțelegerii și cunoașterii celorlalte laturi ale fenomenului (dinamica, timbrul, reprezentările grafice, elemente de sintaxă melodică etc.).

— Armonia are drept obiect studiul acordurilor cu care se înveșmântează o melodie — explicându-le morfologic și funcțional și trecând apoi la înlănțuirea lor artistică.

— Polifonia studiază arta conducerii simultane a două sau mai multor linii melodice prin variatele mijloace oferite de tehnica contrapunctului și a fugii.

— Formele au ca obiect studiul tiparelor componistice (arhitectura lucrărilor) și relația acestora cu conținutul emoțional al operelor de artă.

— Instrumentația și orchestrația au în unghiul lor de observare studiul elementelor de tehnică vocală și instrumentală, precum și utilizarea lor în arta compoziției.

— Estetica muzicală, (Disciplina este prinsă în acest cadru (al teoriei muzicale generale) deoarece în considerațiile și demonstrațiile sale, utilizează elemente și mijloace muzicale, fiind *ramură distinctă* a esteticii generale a artelor ale cărei principii le aplică la domeniul muzicii.) știință complexă, studiază legile generale ale artei sunetelor; problemele privitoare la esența acestei arte și raporturile ei cu realitatea; relația dintre conținutul și forma expresiei artistice; concepțiile estetice ale diferitelor școli muzicale de creație etc., revenindu-i în final rolul de a formula criteriile de orientare în aprecierea și selectarea valorilor artistice de non-valori.

— Compoziția, studiu teoretico-practic de chintesență, are drept scop utilizarea cu măiestrie a tuturor mijloacelor de expresie ale artei muzicale în procesul creației. (Compoziția – prin natura preocupărilor sale – face parte atât din latura practică a muzicii, în care definiții sunt stările emotive (emotio), cât și din cea sistematică, în care decisive sunt activitățile rațional-intelectuale (ratio), fiind deci rezultatul îmbinării fericite și inspirate dintre cei doi factori: emotio + ratio).

Ideile, tezele și principiile ce dezvoltă și tratează fiecare dintre aceste discipline alcătuiesc laolaltă teoria generală a artei muzicale.

Metoda de lucru în acest vast domeniu al gândirii teoretice muzicale poate fi:

– analitică în cazul că se procedează la cercetarea și studierea fenomenului artistic deja elaborat;

– sintetică, îmbinată cu cea imaginativ-creatoare, dacă este vorba de însuși procesul de elaborare a operei de artă sau de formularea temeiurilor și principiilor conducătoare.

Se fac, de asemenea, operații de comparare, abstractizare și generalizare, având permanent ca punct de referință practica artistică de creație și interpretare.